

ALBINA DRATVOVÁ / DUŠE DNEŠNÍ ŽENY

Duše dnešní ženy

ALBINA DRATVOVÁ

Československý Kompas v Praze

V RODINNÉM KRUHU

Smysl rodiny

Obě slova, i „smysl“, i „rodina“, mají bohatý obsah. Rodina je manželství s dětmi, manželství je poměrně trvalé spojení muže a ženy, uznané právně. V nejužším slova smyslu se rodinou rozumí manželství s dětmi vlastními, tedy společenství lidí pokrevně příbuzných. Ovšem jsou i rodiny s adoptovanými dětmi, s dětmi nevlastními, které přivedl do nového manželství jeden nebo oba manželé. Naopak se často nečitají do rodiny děti nemanželské. — Slovem „smysl“ se rozumí asi úkol, účel, cíl nebo poslání rodiny. Toto slovo má význam metafysický, filosofický.

Rodina má mnoho důležitých poslání. Především má účel *biologický*, který jí ukládá, aby zachovala rod způsobem co nejvhodnějším, t. j. manželskými dětmi, nikoli levobočky nebo únosy cizích dětí. Nemanželské děti podle dosavadních zvyklostí, i když jejich právní postavení se dnes podstatně zlepšilo, nebývají rovnoprávné s dětmi manželskými a nebývají náležitě vychovány rodiči, kteří již při jejich početí a po narození utíkají od odpovědnosti vůči dítěti. Rodina má dát dítěti v biologickém ohledu bezpečný, právně a společensky zajištěný domov, aby se v něm dítě mohlo po všech stránkách náležitě vyvinout.

Dalším úkolem rodiny je řádná *výchova dětí*. Rodina je nenahraditelným výchovným prostředím pro děti aspoň do 10 let. I když někteří reformátoři chtěli uskutečnit utopie myslitelů o odnětí dětí rodičům hned po jejich narození a o společné výchově dětí k státním

občanům, vedeným jednotně; i když je nutno uznat velké přednosti internátů pro jednotnou a rozumnou, nenahodilou výchovu proti namnoze nesystematické a nepoučené výchově rodinné; i když z nutnosti je třeba dát dítě v nejútlejším věku do vychovávacího ústavu, — vždy to považujeme za ztrátu pro dítě. Takové dítě ztrácí schopnost pochopit kouzlo rodinného života, v jeho výchově cosi chybí. Neboť jen v rodině se lze naučit některým občanským nevyhnutelným etnostem, jako je společenství hmotné, duchovní a duševní, společenství myšlenek, citů a snah. V rodině se vytvářejí základy lidského spolužití, dítě se odnaučuje osobnímu sobectví, učí se ohlednosti a obětavosti. Z lásky, kterou ho zahrnují matka a otec, a z lásky bratrské a sesterské se vyvíjí pochopení pro lásku k bližnímu, rodinné sobectví se proměňuje v ochotu pomoci druhým, byť rodině vzdáleným lidem, k uskutečňování království Božího na zemi. Sourozenci se učí chápat sebe navzájem a ctít se, a odtud se naučí těmto ohledům i k druhým, zvláště starým lidem. Rodinné city pokrevního příbuzenství mírní odvěky zápas generací ustupujících a nastupujících, ochraňují to, co bylo dobrého v tradici a dopřávají místa tomu, co je dobrého u mládeže. Rodinná výchova musí dbát toho, aby se dítě posléze odnaučilo uznávat jen příslušníky vlastní rodiny, t. zv. rodinnému sobectví, oslnění rodinou, rodinné domýšlivosti a podceňující nespravedlnosti k příslušníkům jiných, zvláště níže postavených rodin. Je to ostatně nebezpečné pro dítě samo, neboť si takto navyká na výjimečné postavení bez vlastního přičinění a na sebevědomí naprosto neoprávněné vlastními schopnostmi.

Rodinná výchova má především ukáznit dítě tak, aby se bez obtíží později mohlo zařadit do společnosti nikoli jako obtížný, nýbrž radostně spolupracující její člen. Při tom všichni dnešní sociologové a pedagogové, možná snad až příliš ovlivnění dnešním zájmem o ubývající počet dětí ve všech kulturních státech, zdůrazňují, že rodiče musí při výchově vycházet z úcty k osob-

nosti dítěte. Podle Russella tato úcta nesmí vyvěrat jen ze zásad morálních nebo intelektuálních, nýbrž z toho, co rodiče cítí v hloubi duše s téměř mystickou přesvědčivostí a tak silně, že to vylučuje utiskování a přivlastňování myšlení, citění i chtění dítěte. Právem považuje tento vztah za žádoucí i v manželství a v přátelství, ale za nejpotřebnější jej klade ve vztahu k dětem, protože jsou bezmocné a poněvadž jejich malost a slabost vyvolává v hrubších lidech cit opovržení. Jako odměnu za toto šetření duše dítěte slibuje, že jen tito rodiče pocítí pravou radost z rodičovství. Neboť později je nebude jítřit, že jejich moc nad dítětem jest omezena a nedožijí se hořkého rozčarování, kterého se dočkají despotičtí rodiče, až jejich děti nabudou svobody.

I český sociolog Bláha vybízí, aby byly odstraněny autokratické formy rodinného života a uskutečnil se typ rodiny socialisované, založené ne na poslušnosti a strachu, ale na úctě, lásce a spolupráci (a ovšem i spoluoběti) a aby občanská spravedlnost získala pevnou oporu a základnu v duchu spravedlnosti rodinné.

Život si vynutil tyto nové formy vztahu rodičů k dětem, že se jde až k opačnému extrému; začíná se apelovat na mládež, aby ona měla úctu k duši rodičů.

Rozumová výchova má vést dítě od roztělaných, impulzivních a instinktivních nápadů a od neumělého napodobení druhých lidí i zvířat k myšlenkové kázní, k prvním počátkům logického myšlení. Citová výchova napřed ušlechtilým okolím, pak vědomým poučováním zušlechťuje od přirozenosti nevědomé smysly i slabý ještě jemnocit dítěte. Vůle se napřed cvičí prakticky zabraňováním zvůli dítěte, později jí rodina vede k dobremu jednání ve smyslu společenském, k ohledu k bližnímu. Toto vše se děje již od narození, a rodina, která je stále kolem dítěte, má tu největší a nejsamostatnější výchovávací úkoly. Právem se mluví o „dětské jizbě“ jako o příznaku rodinné výchovy dítěte. Bez této kázně, nacvičené v dětském věku, kdy je proutek nejohlednější, by se dítě nemohlo stát vítaným členem společnosti,

stálo by vždy stranou a trpělo by tím. Společnost je nemilosrdná a doufat, že teprve ona dítě napraví, by bylo zpozdlilé a pohodlné, ale nejisté.

Rodina má dále úkoly *právní*. Reguluje pohlavní styky, na čemž má zájem celá veřejnost, chce-li se udržet na určité mravní, právní a biologické výši. Tento zřetel pravděpodobně udrží rodinu i nadále jako pilíř společnosti. Ukázalo se, že pokusy o odstranění rodiny právním zásahem státu a zavedení volného pohlavního života vedly k takovým nepřístojnostem, že bylo nutno zavést dřívější pořádek. Rodina má kořeny hlubší a trvalejší, než jsou kořeny naší pomíjivé civilizace. Rodina svou setrvačností nejen zachovává četné zvyky, přenáší zkušenosti s generace na generaci, nýbrž má také zájem na tom, aby se právní předpisy pokud lze neměnily, zůstávaly pokud lze neproměnné a tím dávaly zpětně rodině právní bezpečnost.

Veliký význam má rodina jakožto *organisační činitel*. Kolem základní jednotky, rodiny v užším smyslu, se kupí rod. Zvláště v dřívějších dobách bývala vynikající, hlavně šlechtická nebo panovnická rodina, celkem právně-politickým. Děti dědily práva svých otců, i když neměly potřebných schopností k jejich náležitému provádění. Sociologové odsuzovali vždy tento nepotismus, který znemožňoval schopnějším, aby zaujali odpovědná místa, jinak obsazovaná podle zásady rodové. Dějiny ukazují zvláště na neschopnost synů panovníků, jejichž děti dědily největší moc v státě, i když nebyli schopni vládnout. Tento stav se postupně odstraňuje ve všech moderních státech.

Rodina má nemalý význam *národohospodářský*. Rodiče jsou povinni zajistit děti do života, a proto je podle svých možností buď dávají vzdělat nebo jim zřizují vhodný podnik. Starost o děti a péče o tento majetek, který určují právě dětem *svým*, je vede k usilovné práci a k přemýšlení, jak by toto dědictví zdokonalili co nejvíce. Kolem rodiny, mající podnik, se kupí spolupracovníci, kterým rodina dává obživu a z jejichž práce

jednak žije, jednak investuje do podniku další hodnoty. Zde, jak je vidno, souvisí úzce zájmy organizační se zájmy hospodářskými, neboť lepší organizace zaručuje lepší výsledky a tím i větší zisky a větší spokojenost z práce.

Dalším význačným úkolem rodiny je její poslání *společenské, sociologické*. Prostě řečeno, rodina je prvkem společnosti, ne každý jedinec sám o sobě. Je tomu podobně jako v říši hmoty: atomy nemohou existovat, aspoň ve většině případů a trvale, samy o sobě, nýbrž po svém vyloučení se sdružují buď v molekuly vlastního prvku nebo se slučují s prvky jinými. Také lidé se sdružují, když nastal vhodný okamžik, v útvary pevnější, stálejší, než je život osamělého jedince. Za nevhodnější formu tohoto spojení se považuje monogamie, t. j. manželské spojení muže s jedinou ženou. Monogamie odstraňuje nejistotu a polovičatost pokrevenských svazků a také žárlivost a nesváry uvnitř rodiny. Monogamie, pokud je vůbec neb aspoň stěží rozlučitelná, představuje trvalé spojení manželské, končící smrtí jednoho z manželů. Monogamie zavazuje rodiče, aby se společnou péčí starali o dítě, nepřesunovali ji jeden na druhého, a zavazuje je k výživě a náležitě výchově dítěte. S touto péčí je spojena i péče o rodičku v době těhotenství a šestinedělí. Tím dodává monogamie rodinným poměrům určitosti i rodinného kouzla, ale při tom nevede ke krajnímu individualismu, neboť naopak vyžaduje mravní námahu, kázeň, potřebnou pro spolužití, a tento vzájemný a trvalý svazek nedopouští, aby jeden nebo druhý manžel opustili rodinu a šli za ilusivním štěstím mimo ni. Proto také nejvyšší útvary společnosti, civilisované státy a církve, připouštějí jen tuto formu manželství, a ztížením rozluky nebo zákazem rozluky brání se společnost proti rozkladným choutkám neukázněných lidí.

Zřetele osobně-výchovné a společensky-výchovné se uplatňují při *výchově národní*, která je velmi důležitým úkolem výchovy rodinné. Jaká je rodina, takový je

národ; s jejím úpadkem klesá, s jejím povznesením se zvedá k sebeúctě a nabývá i úcty jiných národů. Zvláště je to patrné na vedoucích rodinách. Proto je třeba zvláště dbát, aby vynikající rodiny byly příkladem rodinám ostatním. V rodině se nejpřirozeněji přenáší národní hodnoty, to, čím národ skutečně přispívá ke kulturní výši lidstva, s generace rodičů na generaci dětí. U nás jsou tyto hodnoty uloženy v zápasu o svobodu svědomí v rámci křesťanství a ve snaze o uchování jazyka. I dnešní generace se musí řídit křesťanskými zásadami při rozhodování, které jednání je dobré a které zlé. Taktéž jazyk je vzácný poklad, který udržuje a musí udržovat právě rodina neporušený, ryzí, čistý tím, že učí děti takto mluvit a vážit si ho jako veliké vzácnosti. To je z nejdůležitějších úkolů výchovy k národnímu uvědomění, neboť jazyk je pojítkem i generací, i současníků.

Ukazují se již směrnice nové Evropy, která klade na rodinu úkoly *státně-politické*. Vedoucí evropské státy přímo vytykají, čeho požadují na rodině, především na matce. Rodina musí být nositelkou státních idejí. Státy zřizují pevně organizované pracovní společnosti dívek a žen, kde je připravují na tyto nové úkoly. Zde se odnaučují ženy rodinnému sobectví, učí se chápat rodinu jako část státu a vychovávat děti ve smyslu nových státních směrnic. Rodina není již celkem v sobě uzavřeným a bez pevnějších vztahů k společnosti, nýbrž má povinnosti k celku státnímu. Tím se úkoly žen, i když se konají posléze jen v rámci rodinném, podstatně rozšiřují, prohlubují a stávají se i zajímavějšími, i obecnějšími a i vyššími. Ženy mají téměř všude většinu a proto je nelze vylučovat ze spolupráce na budování státu, zvláště když v jejich rukách je soustředěna první výchova dětí a nadto jejich rukama prochází větší část státního důchodu. K tomu je potřebí vzdělaných, uvědomělých žen, a tu připadá státu další úkol, aby jim umožnil vyšší vzdělání. Proto by bylo omylem domnívat se, že moderní státy řeší snad ženskou

otázku odkázáním ženy do bývalého úzkého domova.

I když osvětluje otázku smyslu rodiny s mnoha hledisk, zůstává v ní mnoho nejasného, jestliže jsme neuvázili nejvyšší, nejhlubší, filosofický, *metafyzický smysl rodiny*. Ani tu nemůžeme podat konečné řešení základních otázek o smyslu rodiny; jako každá filosofická otázka je tato také neřešitelná v celém rozsahu. Nelze již na př. definovat, co rozumíme metafyzickým smyslem rodiny. Cítíme spíše její hluboký význam pro lidstvo i pro člověka samého. Tomuto tušení podléháme všichni, nemůžeme se ho zprostit; je neodlučitelnou součástí lidské duše. Vyskytnou-li se doby, kdy theoretikové-utopisté prohlásí manželství za přežitek a ti, které manželství tíží, to provádějí v praxi, ukáží se takové netušené morální a sociální důsledky, že reakcí jsou další doby ve znamení oslavy rodiny: před jejím majestátem ustupuje všechna theorie.

Snad nutnost manželství plyne z hluboké lidské potřeby nebyt sám. Manželské spojení je nejideálnější spojení v jednotu, neboť je spojuje láska. Člověk osaměle žijící zvláště těžko překonává krise, kdy se mu derou do vědomí tíživé otázky o smyslu jeho života, který dozní bez pokračování v dětech. Samotu vydrží člověk zvláště k tomu disponovaný, pohlavně chladný, rozený samotář, nebo jdoucí fanaticky za určitou myšlenkou, ať je to blud nebo geniální nápad. Dětní tvořivých lidí jsou díla jejich ducha, jejich práce. Ta je nadnáší ve chvílích pokleslosti, vyčerpanosti, únavy, nevíry v sebe nebo v krisích let. Těchto lidí je však málo. Pro ostatní je záchranou ve všech těžkostech života rodina. Volá stále otce i matku k plnění povinností navzájem i k dětem. Také láska k dětem je tak silná a vytrvalá, že svou silou a trvalostí přechkává dlouho erotické vzruchy, které kdysi vedly muže a ženu k zasnubám. Vzpomínka na děti silí rodiče při obtížné práci, při milostném vábení odjinud, činí je ohlednějšími k zájmům druhých lidí, neboť je učí chápat city druhého na citech k vlastní rodině. Vzpomínka na děti ozařuje tmy ho-

rečných visí, sílí, uzdravuje ducha a tělo, dává zvláštní radost z vědomí, že máme být pro koho živi. Rodina tvoří velmi pevný kruh, který nedovoluje povinnosti dbalému člověku, aby z něho vybočil pro své vyražení. Rodinný život napravil již mnoho lidí a proto je znamenitým prostředkem mravním, učí nové tělesné a duševní životosprávě. Nevinná důvěra dítěte působí namnoze nápravně na ty, kteří nejsou ještě zcela citově vypráhlí. Proto člověk, vstupující do manželství, měl by mít *vůli k dítěti*. Tím se také projevuje *vůle k životu*. Lidé, kteří nemají touhy po dítěti, jsou ztroskotanci života, nezbude po nich leč prázdno, snadno vyplnitelné místo. Toto je třeba stále připomínat lidem, vstupujícím do manželství: že filosofický, metafyzický smysl rodiny je téměř totožný se smyslem života.

I přes tyto úvahy zůstává neřešeno, proč lidé zakládají rodinu, proč vstupují do manželství, proč rodina je nejpevnější jednotkou společnosti a proč dává tolik štěstí, podle mnohých myslitelů největší štěstí vůbec. Je to podivuhodná moc lásky, z počátku prodechnutá pohlavností, později se měnící ve šťastných manželstvích ve vzájemnou úctu, porozumění a nejkrásnější přátelství? Tato kouzelná moc spojuje lidi, které bychom podle rozumu nespojovali, kdybychom brali zřetel k jejich biologickým a psychickým zvláštnostem: vše spojí všemohoucí láska. Přesto, že láska je podobného původu jako usilovná pozornost, zastírá co nejdokonaleji vady druhého, ba naopak je činí přednostmi: už v tom se liší od napjaté pozornosti, která je velmi kritická. Zdá se, že tato theorie Ortegy y Gasset nedovede zcela vystihnout, co je láska. Rovněž nelze lásku definovat a správně pochopit její sílu a smysl pro člověka. Asi je to prapud, kterému podléhají všichni lidé a který pomáhá udržovat život. Je nepostradatelnou složkou života, neboť je téměř tak silná, jako základní pud po zachování rodu. V rodině jsou tyto požadavky života co nejlépe splněny, neboť nejsou ani hrubé, ani násilné, — vše činí přijatelným láska. Spojuje citem snad nej-

silnějším ze všech, stmeluje rodinu, spojuje přátelsky lidi duševně blízké a určuje aspoň solidaritu mezi členy téhož národa a plemene. V citu pospolitosti je pramen velkého štěstí, při nejmenším spokojenosti. Snad je tedy smyslem rodiny, která je nutným stupněm této výchovy k společenským citům, též to, aby přinášela lidem štěstí.

Neznáme ani důvodů affinity, slučivosti chemických prvků, kde lze vyloučit téměř všechny vlivy a dávat pozor jen na málokteré; ve společenském a duševním dění nelze provádět experimenty, a tím méně můžeme se přiblížit k pochopení příbuznosti, affinity lidí láskou.

Krise rodinného života

Často se dnes připomíná krise rodinného života. Je to porucha, postihující jednotlivé složky smyslu rodiny. Sociologové celého civilisovaného světa vidí skutečně krizi rodinného života všude a uvádějí také příčiny nemoci společného života v rodině; ale jsou to spíše příznaky, symptomy, než skutečné příčiny, které by bylo lze určit na př. tak, jako kauzalitu v přírodním dění.

V ohledu *biologickém* se pozoruje, že rodiny, které dostoupily určité kulturní výše, upadají ve svém potomstvu: děti se nežení a nevdávají, ženatí a vdané nemají děti. Je příznakem všech vysokých kultur, že národové, jejich tvůrci a nositelé, vymírají, aniž tomu mohou zabránit přes jasné uvědomění následků toho i přes pokusy o zastavení úbytku obyvatelstva. Mozek, který přispěl svým důvtipem k pokroku lidstva, v jednotlivých rodinách zakrňuje, stává se malicherným, dětinským, jako kdyby závistiví bohové nedopřávali lidem zvláště vynikajících jedinců, kteří by jim odloučili tajemství přírody nebo ducha.

Krise v ohledu *sociologickém* souvisí s mnoha činiteli soudobého života. Především závisí na individualismu

moderního člověka. Jedinci chtějí mít svobodu, nechtějí se vázat na rodinu s výmluvou, že jejich příjmy nestačí na výživu ženy a očekávaných dětí. Též ženská otázka způsobuje četné poruchy v rodinném životě. Theoreticky znamená zrovnoprávnění ženy s muži po stránce kulturní, mravní, hospodářské i politické. Prakticky znamená, že žena se může samostatně žít a samovolně rozhodovat o svém výtěžku, volném čase i morálce, a toto uvolnění způsobuje, že váhá zanechat veškeré této svobody a uvázat se v mnoho povinností při zmenšených výhodách. I když se provdá, zůstává v mnohém z nich podvědomý pud po svobodě a jeho síla, byť ne jasná, vyvolává krizi rodinného života. Žena dnes nepovažuje za samozřejmé vidět v muži autoritu jako dříve, podřizovat se mu ve všem jako její matka. Světový názor žen se změnil v jejich prospěch, aniž si to muži dovedli dostatečně uvědomit. Ženy chtějí žít v tomto novém duchu, a nechtějí-li to muži připustit, je nutný souboj těchto dvou světových názorů, možná že jen prestiží, který končívá vytobytím posic ženy a ústupem muže z nadvlády. Již tento spor, rovněž dříve nebývalý, vede k poruchám rodinného klidu.

K sociologickým překážkám rodinného života patří i nestejnorodost manželů v kulturní výši, vzdělání, výchově, v náboženském přesvědčení, v neschopnosti mít v úctě osobnost druhého manžela, dále neschopnost přizpůsobit, ba připodobnit se manželu navzájem, uznat vzájemně své práce, neochota k spolupráci na vybudování rodiny, ke shodě při výchově dětí, též přílišné lpění na rodině, z níž manželé vyšli; patří sem i schválnosti, vzdory, ba stačí i projevy trvalé nelásky. H. Ellis správně připomíná i vnějšnost úpravy dnešních manželství, při níž se zapomnělo na úpravu vnitřního života. Zákonná a společenská stránka byla přeceněna a zapomnělo se na skutečnost, na kterou pamatovali dříve: že manželství jakožto vztah, pronikající hluboko do duše, nemůže se nikdy obejít bez svízelných. Nedbá se faktu, že v manželství je bolest nevyhnutelná a že se po-

hody dosahuje teprve po vzájemných ústupcích. Nesnáze zůstávají v nových podobách a naprosto se neodstraní usnadněním rozvodů; krize žije v jednom každém z nás.

V ohledu *právním* je běžným zjevem, že manželé neznají svých práv i svých povinností navzájem. Mění se svět, mění se naše mysl a naše požadavky na manžely a rodiče, — ale manželé o tom nevědí. Tato nepoučenost způsobuje krise, které znají dnešní advokáti a soudcové ve formě již kritické.

I *hospodářsky* nejsou již rodiny takovým organizačním jádrem, jako tomu bylo dříve. Podobně jako přestává dědění trůnu po meči a přeslici, tak se také v podnicích ponenáhlu přestává přenášet rodinný majetek na pokrevního potomka. Většina moderních velkých podniků je majetkem akciových společností, po případě státu, kde vzájemné styky řídí zákon.

S tím souvisí až do kritického stadia zmenšený národohospodářský význam rodiny. Je to velká škoda, zvláště když statistika jasně dokazuje, že rodina umožňuje nejvíce oběh peněz, distribuci výrobků a tím má důležitý význam pro národní jmění a vše, co s ním souvisí: pro národní blahobyt, hospodářskou váhu státu ve světě.

I převládající *světový názor*, tedy filosofická složka, zasáhl do krise rodiny. Liberalismus, původně jen hospodářský, souvisící s připomenutým individualismem, později liberalismus jako vedoucí světový názor dával každému volnost jednání a považoval za nesprávné, netaktní, ba přímo za vadné i právně, aby se někdo mísil do soukromých věcí druhého člověka, i když ten dělal zjevné chyby a škody. To působilo rozkladně i na rodinu. Neboť soužití, které není dost přísně střeženo předpisy náboženskými, právními i veřejným míněním, je dost vratké a snadno se rozpadá. Avšak manželství a zvláště rodina naprosto nejsou jen věci jednotlivců, do nichž by společnost neměla práva se mísit; obě tyto společenské instituce jsou výsostně důležité pro udržení

rodu, národa a rasy a proto na nich společnosti eminentně záleží. Musí se starat, aby její základní pilíře byly pevné, nesmí ponechat na př. výchovu dětí náhodě, libovolnosti, musí vyvinovat na rodiče tlak, aby je usměrnila. Národ je vlastně širší svazek rodový; dřív se na př. věřilo, že národy pocházejí z jediné rodiny. Římané se považovali za potomky Aeneovy, Čechové za potomky praotce Čecha. Národ vzniká součinností mnoha vlivů, z nichž rodový původ, zvláště ovšem rasa, je podstatný. Je tedy pro rasu a národ krajně důležité, jaká je rodina, neboť jen z dobře organisované a mravné rodiny mohou vzejít dobré rasy a národy.

Rodina přestala být sídlem klidu, a tím se neustále ruší pouta vzájemné lásky. Neboť i ta potřebují utužení, klidu, aby zesílila. Jinak se začíná stále znovu, a to v citech, jak je známo, nebývá zdravým zjevem. Není to prospěchářství, které vyžaduje, abychom měli aspoň někde klid v ruchu moderního života, nýbrž nejhlubší potřeba života; podle starých tradic třeba podvědomě doufáme, že tento klid můžeme mít jen doma. Není-li doma klidu, ruší se rodina v základech. Dnes tomu tak přecasto bývá. Rodinná láska žádá času, aby vzrostla a stala se nepostradatelnou členům rodiny. Nemá-li pokdy, aby vzrostla a zakořenila se v srdcích členů rodiny, hledají své štěstí jinde. Vše potřebuje zrání: myšlenka, prostá práce, tvůrčí práce, nemoc, zdraví i osobnost, — tím spíše potřebuje dozrát náš citový vztah k nejbližšímu člověku, který záleží též na citech jeho. Je třeba ponořit se do samého sebe, v samotě se proboujovat zklamáními a smutky z uraženého sebe-citu, oddechnout si od své prudkosti a být schopen pochopit a uskutečnit to, k čemu směřuje láska: nejen k tomu, aby dávala štěstí ze vzájemného sebezbožňování, obdivu a nepřekonatelné náklonnosti, nejen nadšení z toho, jak hlubokou odezvu vlastního duševního života nacházíme v druhém člověku, nejen uspokojení ze vzájemné úcty, která je podkladem a průvodcem pravé, ušlechtilé lásky, nejen povznášející cit doplnění

vlastní osobnosti osobou milovanou, — to vše by bylo příliš omezené, nedostatečné. H. Ellis správně připomíná: „Musí být ještě záměry, které přesahují jednotlivou dvojici, sahající daleko do vnějšího světa a do budoucnosti, záměry, které se snad nikdy nenaplní, které však stále rostou. Jen když je láska vedena k nějakému nekonečnému záměru tohoto druhu, může mít vážnost a hloubku, jaké je schopna.“

Avšak dnešní život, přeskakující těkavě od zájmu k zájmu, dychtivý ohlušování vnějšími prostředky, příliš věčný a citově chladný, nedovoluje takové zaposlouchání se do smyslu dění a nechápe proto také jeho konečných cílů. To se projevuje v nespokojenosti, v hledání zapomenutí všemi prostředky, často nevybíravými a mnohdy i škodlivými; ty nemohou přispět k ulehčení krise rodinného života.

Krise bývají vždy příznakem choroby, a jsou proto provázeny vždy porušením zdravého fungování organismu nebo společnosti. Krise rodinného života má mnoho nesprávných následků; jednou z nejdůležitějších je vadná výchova. Krise rodiny je v tom, že není jednoty myšlenkové, citové i snahové mezi členy rodiny. Jak může rodina, sama v sobě nejednotná, vychovat náležitě děti? Jen v jednotnosti výchovy je její síla. Je jisto, že upřímný zájem o výchovu dětí by mohl být z důležitých prostředků k nápravě krise rodinného života.

Nejednotnost výchovy

Výchova v užším smyslu je souhrn záměrných, úmyslných působení lidí kulturně vyšších na lidi druhé, méně vyspělé, po případě na sebe samé, aby dovedli je nebo sebe samé k výchovnému cíli. Tímto cílem je *řád*, který poznávají zvláště vynikající jedinci svým mravním svědomím. Konečným cílem výchovy je učinit člověka lepším po stránce mravní, než by se vyvinul, kdyby nebylo výchovného působení.

Jednou z nejdůležitějších a při tom málo povšimnutých podmínek vychovatelského působení je *jednotnost výchovných vlivů* na toho, kdo je vychován. Jednota působení je nutná i při sebevýchově, při vychovávání nedospělých i při převýchově dospělých.

I když se snažíme vychovat zvíře, řídíme se základním pravidlem, že jeho výchova nesmí být rušena vlivy, které odporují našemu působení. Zvíře pozná, sváří-li se dva názory, naučí se neposlušnosti, jedná po svém, výevik se nezdaří. Výevik je druh výchovy. Poznáme i na zvířeti, jaký je pořádek v domě; v dobře řízených domácnostech i pes se podrobuje pořádku, ve špatně řízených jest jen na obtíž hostu.

Všichni velcí reformátoři výchovy volali po jednotné výchově. Zvláště žádali *odstranit vliv rodiny*, který je nejsilnějším pramenem nejednotnosti výchovy. Sparťané, Platon i Bacon Verulamský žádali ve svých výchovných plánech, aby dítě bylo vychovááno mimo rodinu. Prakticky se to děje v internátech, jejichž výchovné působení je namnoze lepší než často si odporující vlivy školy, domova i rodičů navzájem, i t. zv. „života“ (na ulici, v divadle atd.). Dítě, které podléhá několika sobě odporujícím vlivům, nemá samo v sobě opory, poznává nebezpečně záhy rozličné vlivy a neví, co je správné. Stává se z něho mladý pochybovač, relativista, charakterově nespolehlivý člověk. Jednotná výchova zamezí aspoň částečně, aby dítě bylo předčasně zvikláno v uznávání kulturních a mravních hodnot.

Jsme sami překážkou dobré sebevýchovy i výchovy jiných proto, že *nejsme dost jednotní sami v sobě*. Jsme rozpolceni více nebo méně ve dvě bytosti: jedna je dědic tvím po otcí, druhá po matce. Obojí dědictví bývá málokdy sourodé nebo se vhodně doplňuje. Častěji se rodičovské vlivy nezharmonisují, a jestliže se dítěti nedostane jednotné výchovy odjinud, vyrůstá z něho člověk myšlenkově, citově i povahově nevyrovnaný. Člověk, který není vyrovnan, nemůže být dobrým sebevychovatelem, tím méně může vychovávat druhé.

Druhou hlavní překážkou jednotné výchovy je *nesoulad* v povahách, vzdělání, zájmech a sociálním prostředí, z něhož pocházejí rodiče. O tom bylo pojednáno v předchozí úvaze. Jestliže ani ti se neshodnou na výchově svého dítěte, tím méně mohou se zharmonisovat vlivy širšího příbuzenstva, zvláště prarodičů, kteří si právem své moudrosti osobují mluvit do výchovy svých vnuků. Situace bývá neřešitelná, jestliže mladí závisí existenčně a citově na starých a jestliže bydlí pohromadě; jedině řešení jest odpoutání se i citově od prarodičů.

Je přirozené, že první právo na dítě mají rodiče. Ovšem musí si ho zasloužit: musí být hodni tohoto práva a převzít celou odpovědnost za výchovu dítěte. Rodiče jsou v prvé řadě povoláni vychovávat své dítě, ale jednotně, ve vzájemné shodě. Proto se na nich vyžaduje, aby odložili vzájemné nechuti, malichernosti, byli sami k sobě upřímní, dovedli přiznat své chyby, nevymáhali jen přednostní práva pro sebe, nedělali se lepšími než skutečně jsou, ale snažili se být lepšími, byli všemi silami připraveni spolupracovat na výchově dítěte, odložit svou pýchu, domýšlivost, nedostatek schopnosti uznat přednost druhého, příliš uplatňovat svou vlastní osobu, — krátce je k tomu potřebí autokritiky, shovívavosti k chybám druhého a účinné ochoty spolupracovat s druhým rodičem. Rodiče se mají snažit podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, aby z dětí vychovali lepší lidi, než jsou sami. Stává se vskutku, že manželé změní způsob života, když přijde mezi ně dítě; to mění jejich mysl i povahu, dává jim smysl a naplnění života, dává jim radostnou starost i jistotu, že mají proč žít, proč setrvávat v dosavad nevděčně opomíjeném domově. Dítě často působí na soudržnost rodiny, manželé se stávají lepšími, chtějíce se stát dítěti vzorem. Tu jsou na dobré cestě za jednotnou výchovou.

Vstupem dítěte do školy se kruh výchovných vlivů rozšíří a zkomplikuje o vzájemný vliv školy a rodiny, kde je rovněž třeba dosáhnout jednoty působení.

Posléze působí výchovně v dobrém i špatném smyslu

společnost širší, t. zv. *život*. Je nezachytitelný a neodstranitelný i nenapravitelný. Má spoustu složek, kterými působí na dítě, a sice neuvěřitelně silně. Je nekontrolovatelný a namnoze zhoubný. Teprve má-li dítě zdravé jádro a určité zkušenosti a jinak dobré vedení, může správně přijímat od života poučení. Jinak v něm utone.

Volání po jednotě výchovy je silné v naší době, která se skládá z řady lidí-individualit a řady idejí, které si navzájem i odporují: ale *není ideje, která by usměrnila všechny tyto rozdílnosti v jednotu*. Krise nejednotnosti ve výchově má asi tři hluboké kořeny: 1. úpadek logického myšlení, 2. nedostatek sjednocujících idejí, a 3. nedostatek osobností, schopných sjednotit výchovu.

Uvolnění formálního vzdělání a forem tvoření uměleckého i jiného po přísné, strohé formálnosti předchozích dob vedlo i k uvolnění logických forem. Po logice aristoteléské nastoupila logika pragmatická, hledící k potřebám skutečného života, ale tím již nepřesná. Myšlení se uvolnilo a logika v přísném smyslu se stala předmětem podeceňovaným, ba mnozí ji považují za přežitek, kuriositu. Namítá se, že je třeba znát věc, ale že forma usuzování je již dána samou zkušeností. Forma je považována za bezobsažnou, logika je učení se neživým formulám, neužitečným v praxi.

Neznáme-li však přesných formulí myšlení, snadno chybíme i při znalosti věci. Neboť o těžce věci lze myslit dobře i špatně. Tak je tomu i ve vychovatelství. Majíce jednat o výchovných principech, musíme si je předem formulovat. A tu nám právě pomáhá logika. Není pravda, že o principech se nemá disputovat, že jsou samozřejmé; kdyby lidé soudili takto, projevovali by úpadkové myšlení. V principech musí být jasno.

Logické myšlení vyžaduje stálého střehu v přesnosti a jasnosti myšlení. Tím souvisí s etikou a přes ni i s vychovatelstvím. Člověk, který se nesnaží přesně myslit, nemůže být dobrým vychovatelem a bude rušit jako rozladěný nástroj v orchestru jednotné výchovy. Naopak člověk jasného myšlení si dovede uvědomit dů-

sledky svého jednání a proto nebude sít vítr věda, že by sklízel bouři.

Naše doba bude mít co napravovat v tomto ohledu. Příliš pevně se v nás usadila myšlenka, že každý má svou pravdu a že proto jiné mínění není ani dokazatelné, ani vyvrátitelné. Toto úpadkové myšlení, nemorální ve své podstatě, podobá se úpadkové sofistice starého i středního věku. S tím rozdílem, že tehdy se zneužívalo logických forem, kdežto dnes se jich nedbá.

Forma, již zvláště dnes neumíme užívat, je *domýšlení* důsledků některého soudu. Logicky se této formě říká dedukce, odvozování soudů méně obecných ze soudů obecně platných. Je to snad nejvyšší lidská schopnost a také schopnost nejtěžší. Záleží ovšem na tom, aby se vycházelo ze soudů věcně správných a aby se odvozovaly z nich soudy formou logiky bezvadnou. Ostatní logické usuzování připouští, ba vyžaduje daleko víc zkušeností a jest zkušeností vedeno; při dedukci myslíme skutečně čistě logicky.

Ve vychovatelství se umění dedukce také ztratilo. Vytvořilo se mínění, že každý, kdo má trochu zkušeností, rozumí výchově a má do ní co říci. Zatím vnáší tato pouhá empirie zmatek do výchovných cílů. Neboť každý má jiné doklady a důvody, jimiž prosazuje svou výchovnou metodu, každý má jiné zásady a svou neomylnost a každý svádí neúspěchy při vychovávání na vliv druhých. Zvláště jsou v tomto ohledu tvrdošijní rodiče, kteří pravidelně nepřipustí svou vychovatelskou nedostatečnost. Kdo dovede logicky citit, těžce nese ubohou argumentaci vychovatelů, kteří chtějí přemluvit veřejnost, aby zavedla jejich vychovatelský systém, nebo kteří chtějí omluvit svůj nezdar ve výchově. Ptáme-li se na jejich vychovatelské zásady, neznají jich přesně, ale uvádějí pro ně mnoho důvodů, jimiž chtějí ohlušit protivníka. Zvláště horliví jsou v tom ti, kdo ve svém oboru udělali málo, ale chtějí zamaskovat svou vědeckou nedostatečnost kázáním o výchově druhých.

Základní výchovateléské zásady, od nichž čekáme sjednocení výchovy, jsou obsaženy ve školních předpisech. Právě pedagogiky je v nich málo, neboť jejich původním účelem je právníky normovat běh školy tak, aby byla sjednocena ve vnějších formách. Je na nich znát ještě dřívější účel pedagogický, kdy se vychovávalo nepřímo, výcvikem pokud lze všech duševních i tělesných schopností. Vycházelo se nikoli neprávem z poznatku, že dobře vychovaný člověk musí být napřed dobře vzdělán a tím ukázněn, ale zapomínalo se, že ukáznění jedince neznamena ještě dokonalou výchovu v pravém slova smyslu. Nadto vedl tento názor k tomu, že je nutno vzdělat všechny schopnosti, a tím se dospělo k didaktickému materialismu. Výchovně vadí, že nepřímá výchova nestačí. Tato dlouho vládnoucí myšlenka zavinila, že se výchova a výuka často splétají a maskuje se jedno s druhým. Mluví se o výchově jazykové, výchově přírodními vědami, — ale zapomíná se na výchovu ve vlastním slova smyslu, která je výchovou osobnosti, *výchovou mravní*.

S úpadkem logického myšlení souvisí *nedostatek sjednocujících idejí*. Neboť dedukce výchovateléská se nemá oč opřít. Je mnoho platných zásad dnes, které si vzájemně odporují částečně neb i úplně. Tuto tříšť názorů nám zanechal relativismus posledních desetiletí, který vázal síly velkých reforem. Vlichocoval se do naší přízně tím, že zdánlivě ponechával volnost výchovateléských principů. Dovolil, aby vládla hesla, slova, ale nikoli dobře uvážené a odůvodněné výchovateléské principy.

Předpisy by mohly být jednotícím tmelem výchovateléským. K tomu účelu by musily být vytvořeny *podle vyšších hlediš od vysoko stojících pedagogických osobností*. Jak se zdá, těchto osobností v posledních desetiletích nebylo, proto také není vyšších hlediš. Z našich dosavadních pokusů proto nemůže vzejít velká výchovateléská reforma.

Předpisy, ovládající menší pole výchovateléské činnosti, jsou formy, které slouží především administra-

tivním účelům. Protože za nimi stojí školská správa, jsou povinné a dávají určitou pravomoc. Vytvářejí je školští praktikové za poslední redakce, ne-li za trvalého spolupůsobení právníků. Právníci mají rozhodující hlas nejen při vytváření, nýbrž i při interpretaci předpisů. Kdo žije dosti dlouho v tomto ovzduší, uzná, že právníkova formulace i interpretace jsou celkem nejlepší, neosobní, všestranné a formálně bezesporné. Ti však, kdo jsou blízko skutečné školské praxi, asi právem mluví o „pedagogice od zeleného stolu“, o šedivé theorii, která je velmi vzdálena života: dbá formy, ale ne života, a dokonce nikoli ani ducha výchovy. Namítá se, že právníká mysl naplňuje naši výchovu abstraktními pravidly, která se ve školním dění nikdy nedají přesně aplikovat. Praktikové si stěžují, že ve škole každý výchovný pokus uvázne v suché půdě administrativních předpisů a nadto utone ve vlivech „života“ na ulici, v románech, ve filmu a společenském prostředí, a že v pedagogice právníký duch přesností a dokonalým propracováním předpisů nahrazuje jasné myšlení, dbající potřeb dnešního života.

I když tuto otázku nemůžeme rozbodovat, protože nemůžeme zároveň být tvůrci abstraktních předpisů i praktickými učiteli, přec jen musíme uznat nebezpečí právníkého pojetí výchovných předpisů: že totiž nemohou přinášet nic nového, průbojného, protože v obavách o přesnost podávají jen zobecněný, právníky bezvadný popis možných případů, konvenčně upravených. Pro svou abstraktnost připouštějí rozličný výklad, úzký i široký. Připouštějí, aby někteří pedagogové na školách pěstovali předpisový kult, i aby druzí poukazem na vzdálenost předpisů od skutečnosti jich nedbali.

Mnoho a právem se vytýká pedagogice, že jí chybí cíle a vedení, což souvisí i s nejistotou směrnice. Že jí chybí cíle a znalost prostředků výchovných, rozhodnost ve vedení, vytrvalost, dostatek síly, času a nepodléhavosti cizím vlivům.

Sledujeme-li vůdčí ideje pedagogiky v průběhu sta-

letí, vidíme, že ovládají vychovatele po určitou dobu, kdy zkvétají, ale později zanikají, působí však ještě dlouho pro svou vypracovanost a navyklost na nově nastupující směrnice. Příčinou úpadku směru je, že se jeho ideje aplikují na případy všechny, tedy i nevhodné.

Je téměř pravidlem, že konečně zaniklý směr bývá nahrazován směrem právě opačným s takovým úsilím a tak absolutně, že se ani neuzná, co bylo dobrého dříve. To pozorujeme hlavně na dvou zjevech.

Jedním z nich je *závnik autority rodičů*. Bylo zásadou, která značně přispívala k jednotnosti výchovy, že dítě musilo bezpodmínečně, bez odmluvy, neodvolatelně se podřizovat rodičovské vůli, která byla neoblomná. Rodiče uplatňovali svou absolutní moc i ve věcech manželství svých dětí; i dcera, která ovdověla, musila si vyžádat svolení k novému sňatku, který jí byl po případě opět vnucen rodiči. Rodičům se musila prokazovat naprostá úcta, i když si toho nezasluhovali. Otec byl skutečně první osobou, ať šlo o rozhodování v nejdůležitějších věcech, ať o přednost při rodinném stole. Kritika jednání rodičů byla nepřipustná: co udělali, bylo mimo kritiku. Zvláště dcera se musila podrobovat často tísnivým tradičním zvyklostem. Nejhůře na tom byla nejstarší dcera, která pracovala pod vedením matky na výchově, ošacení a výživě sourozenců, kterých bývalo mnoho. Když matka předčasně umřela, bylo povinností dcery, aby nahrazovala matku třeba za cenu oběti vlastního štěstí i vlastního života. Ač se toto uplatňování rodičovské moci zdá dnes nepochopitelné, bylo tehdy skoro nutností: v rodině bylo mnoho dětí a ty musily poslouchat, aby se udržela rodinná kázeň. Ostatně politický absolutismus vnikal i do soukromého života.

Postupující pronikání systému dvou, později jednoho dítěte, vedlo k opačnému extrému: místo dítěte, potřebujícího pomoci a za to nuceného vyhovovat rodičovské vůli, objevuje se heslo o jeho veličenství dítěti, a heslo „vše pro dítě“. K tomu přistoupilo uvolnění vůle jednotlivců, které se uplatnilo i ve výchově

způsobem nežádoucím. Uvolnila se při tom nejen rodinná kázeň, nýbrž moc se přenesla na děti. Liberalismus vyvrátil tradiční cíle výchovy a jistotu zásad, kterou dříve vládli rodiče nad dětmi. Nadto ještě větší vzdělání, kterého se dostávalo nyní dcerám, dalo jim širší přehled, vybroušenější rozum a touhu po volném uplatnění sebe. K tomu šla světem vlna lepšího poznání dítěte, která potírala dosavadní výchovu vytýkajíc ji, že nerozuměla dítěti, že neměla dost úcty k jeho lidství, že je vychovávala k trpné poslušnosti a brzdila tak jeho samostatnost. Rodiče, kteří měli nyní na starosti jen málo dětí, po případě jen jediné, začali se vážně zabývat těmito otázkami, kritisovali výchovné metody svých rodičů a vrhli se nekriticky do výchovy právě opačné. Neuvědomili si, že přijetím nových zásad a jejich radikálním prováděním si podkopávají půdu pod nohama. Rodiče nemají opory v tradici, nejsou si jisti výchovnými směrnici, a děti toho využívají. Nejasnost ve výchovných idejích, které by nahradily autoritativní režim v rodině, nepochopení a ukvapené provádění všech lékařských rad a překotné zavádění nových, ještě neosvědčených teorií pedagogických vedly rodiče k pochybám o vlastních schopnostech vychovatelských. Proto se ptají stále odborníků i na nejsměšnější podrobnosti, zpytují své jednání s dětmi, vytýkají si chyby, kterých se při tom dopustili, a jsou naplněni nezměrnou starostlivostí o ně. Rodiče by chtěli použít všech svých vědomostí k dobru dítěte; ale jednak je nových věcí příliš mnoho a často se i kříží, jednak si jich netroufají užít; netroufají si však užít na dítě starých metod, a tak sahají ke zbabělým kompromisům se svým svědomím i s dětmi. Matky, pokud jsou nesobecké, uhýbají dítěti s cesty tak, aby ani stéblo nepřišlo v cestu; dítě má vždy pravdu, dítě je rozený umělec, proto se nemá klást jeho „tvořivosti“ překážka požadováním forem na př. kreslení; dítě je nevinné, jen společnost je kazí. Ve všem je vidět praktický rousseauismus. Pokud matka ustupuje a nechce se ani sebeméně vtírat do přirozeného vývoje

svého dítěte, stává se, že mu ani neprojeví dost citu. Ona touží po lásce, její dítě také, marně. Naopak sobecká matka našich dob slouží dítěti se zavazující okázalostí: jednou na něm bude žádat oplacení. Rozmazluje je však právě tak jako matka ustupující v pozadí, neboť obě vyhovují rozmarům dítěte a tím je odnaučují samostatnosti a navyknou pánovitosti, vymáhání všech výhod bez vlastních zásluh.

Druhou takovou proměnu zažíváme v doznívání *intelektualismu*. Před dobou emancipace bývaly ženy vychovávány v romantické přecitlivělosti. Váha výchovy se kladla na pěstění estetického citění, na sentimentální chápání života, přejemné chování, v nichž se viděla záruka pravé ženskosti. Tato sentimentální výchova byla radikálně vystřídána intelektualismem. Byl to směr, o kterém se shodujeme, že vychovával lidi neprakticky, snilkovsky, že ochromoval činnost přílišným vzděláváním rozumu na úkor volních a citových schopností. Měl v sobě něco z buddhismu, neboť vedl své vyznavače k tomu, aby byli šťastni v popření vůle, v kontemplaci o nepraktických věcech. Konce intelektualismu přivodila záplava vědění, která znemožňovala čin pro samé přemýšlení a rozvažování; zapomínalo se na výcvik vůle a na to, jak prakticky užít tolika vědomostí. Zapomínalo se na výchovu osobnosti.

Intelektualismus je nyní vystřídán s nemenší prudkostí *voluntarismem*, který pěstuje vůli, zdůrazňuje výchovu k rozhodnosti, k schopnosti jednat a vzít za jednání odpovědnost. Tato nová hesla přináší zároveň osvobození školy od množství vědomostí. Žádají učit práci, být spoluúčasten při výchově sebevýchovou. Splétá tedy tvůrčí činnost školy s uvolněním vůle od ztrnulé působících zařízení. Zřizuje pracovní školu, zavádí povinnou tělesnou, „hrubou“ práci.

Abychom příliš nepřeceňovali tento směr jako soběstačný, musíme mít na zřeteli, že vůle, které se dává tento význam, musí být *vůle dobrá*, neboť odpovědnost

vyžaduje jako předpoklad mravnost a podle věčně platného učení Sokratova je ctnost vědomost dobra, aspoň je jistě předpokladem ctnosti vědění o tom, co je dobré. Nebude-li pak znalost dobra dostatečně podporována citem přesvědčenosti o nutnosti uskutečnit toto dobro, pak se neuskuteční. Je tedy třeba všech tří složek lidské duše . . .

Je přirozené, že se hledají cesty, jak by se odstranilo zlo nejednotné výchovy. Nejvhodnější se zdá cesta společného vychovávání mladých v internátech. Tato výchova se časem obnovuje ve větším rozsahu, jako právě nyní. Stát, který má zájem na usměrnění mladé generace, vidí v internátní výchově dobrý prostředek toho.

I jednotlivci, kterým se výchova vlastních dětí vymyká z ruky, vítají oživení internátní výchovy. Předpokladem je, aby tato výchova našla vhodné lidi, nezištné, mravní osobnosti. Jinak by mohla přinést jen hromadné zlo. Velké národy, mající též značný výběr lidí, podporují hromadnou výchovu aspoň pro některé obory výchovy: vojenskou, duchovní a učitelskou. Protože je však poměrně drahá, hledají se i cesty jiné: mládež se zařazuje do rozličně organizovaných pracovních sdružení, kde je větší záruka jednotnosti výchovy než při rodinném působení. Z takto vychovaných dětí, budou-li i tato sdružení vedena duchem mravním, mohou vyrůst spíše mravní vůdcové než z dětí, vedených individuálně.

Výchova charakteru dcer

Víc než otcí dává se matce úkol, aby z dcery vychovala mravní, charakterní ženu. Této výchovy se však musí účastnit oba rodiče. K tomu je zapotřebí upozornit je na další závady jejich výchovného působení vedle nejednotnosti, o níž byla již řeč. Je to především *přílišné spoléhání na vychovatelský instinkt rodičovský*.

Muž přečte několik pomůcek, než začne vychovávat vzácného psa. O jeho výcviku ví, že mu nerozumí: o dítěti si však myslí, že stačí jeho zkušeností osobní a vychovatelský instinkt. Důsledkem toho je, že děti jsou vychovávány nedost uvědoměle. Došli jsme sice k jakési uvědomělosti, pokud se týče jejich tělesného stavu, ale daleko méně dbáme jejich duševní výchovy, hlavně výchovy mravní.

Matce se vesměs připisuje pud, že ví, jak má jednat s dítětem, a že je tedy umí nejlépe vychovat. Matka i málo vzdělaná rozumí svému dítěti aspoň v nejtěplejším věku nejlépe, protože jednak je kusem její duševní i tělesné bytosti, jednak má pokdy je pozorovat. Spoléhat však po celou dobu výchovy jen na pud matčin v našich civilisovaných poměrech by nebylo oprávněno. Pud je slepý, zvláště týká-li se vlastního dítěte, a osobní zkušenost jediného člověka nemůže stačit na jeho opravu. Je třeba ovládat pud, zušlechtit jej rozumem, zkušeností druhých a theoretickými vědomostmi o výchově. K tomu je potřeba inteligence, vzdělání i energie, aby matka nové vychovatelské zásady správně pochopila a rázně je dovedla provést.

Ještě nesprávnější by byl *radikální rousseauismus*, podle něhož by dítě mělo samo dospět k přesvědčení, že potřebuje výchovy. Byl by možná i pohodlný, ale výsledek by byl uspokojivý jen u několika lidí, kteří se vychovali sami. Spoléhat na „život“, že později dítě vyhovává, by bylo krátkozraké.

Značnou překážkou pro náležitou výchovu dcery je ženina *zranitelnost city*. Byla třeba vychována v poměrech, které pokořovaly její touhy; chce dceru vidět výše, než je ona sama. Proto se jí koří, dává jí vše nejlepší, dává jí vzdělání. Je v tom matčino sobectví: vidí v dceři prostředek k uskutečnění svých citů po moci, po případě doufá, že se jí dcera za vše později odmění. Ale dítě vychované „pansky“ naprosto tím není předurčeno pro přepychovou budoucnost a sotva bude ochotno matce vše nabrání.

Rovněž není správné, jestliže matka, oslněná stále vzpomínkami na bývalou rodinnou slávu, chce dceru vychovávat podle dřívějších ideálů. Dcera je nutně již z jiné generace, která musí být vychována jinak, a ohýbání její vůle k minulosti na ni působí tíživě, ochromuje její činnost.

Oba rodiče bývají citově zaslepeni k vlastnímu dítěti. Mívají, zvláště však žena, buď málo autokritiky, nebo se naopak podceňují. V prvním případě nedovedou poznat své vychovatelské chyby a nemají pak také dost pevné vůle je odstranit. Příliš kritičtí rodiče se jakoby stále ohlížejí jednak na své svědomí, jednak na mínění veřejnosti. Podobně nesprávný je jejich poměr k dcerám. Buď na nich nevidí vad a proto také nemají podnětů, aby je hleděli napravovat. Snad je to vliv milosrdné přírody, která zakaluje matčino oko, aby dítě nalezlo aspoň u ní lásku a bezmeznou oddanost. Naopak příliš kritické stanovisko matky k dceři, vychovatelsky stejně jednostranné, vidí na dítěti jen chyby, chce je odstraňovat nepřiměřenou přísností a kazí dítěti život; chtěla by z něho mít předčasně vyspělé, přemoudřelé stvoření a místo toho mu dává do života špatný dar: nedůvěru v sama sebe. Zde bývá počátek citu méněcennosti, který zatěžuje mysl mnohých žen leckdy velmi dlouho.

Ale necht' vychovatelský instinkt je jemný nebo slabý, necht' povaha rodičů je jakákoli, vždy je třeba, aby zvláště matka byla vzdělána v zásadách vychovatelských a naučila se jich užívat vhodně pro výchovu své dcery. Vědění je k tomu, jak výstižně říká Comte, abychom mohli předvídat. Ve výchově je třeba víc než kde jinde předvídat, jak se bude vyvíjet dítě, abychom na ně mohli vhodně působit. Pud nás nechává v slepé uličce, zkušenost naše je jednostranná, — každý je jiný, i dítě se liší od matky. Zvláště také doba a její požadavky na výchovu se mění, a tu nepomůže tradiční moudrost matčina, i kdyby obsahovala správné, vždy platné vychovatelské zásady: nebude však moci znát

potřeby nastupující generace, nepoučí-li se o nich z dnešních knih. Výchova pak teprve může s klidným svědomím vést dceru k tomu, aby se podřídila vychovatelským poučkám napřed jemným, ale pevným donucováním, a vstúpila jí je tak, že bude žít podle nich stále.

Výchova má především formovat charakter, osobnost dcer. To bude provedeno úspěšně jen tehdy, přivede-li dceru k výchovné autonomii neboli k *sebevýchově*. Sebevýchova je účelem výchovy. Výchova vede dítě, aby se naučilo stát na vlastních schopnostech: nebude-li dítě chtít a bude se stále opírat o nás, nenaučili jsme je autonomii a výchova je marná. Sebevýchova spoléhá na tyto síly v duši dítěte, ženoucí je k samostatnosti. Bez sebevýchovy se nestane z dítěte osobnost a z národa se nestane vynikající společenství; neboť jeho výše se řídí nikoli jen počtem nadaných, chytrých, vycvičených a hluboce vzdělaných lidí, nýbrž počtem osobností, t. j. sebevědomých, vůdčích duchů, při tom skromných, obětavých a navzájem si sloužících žen a mužů. Proto se také dnes mluví víc o výchově než o vzdělání: o výchově náboženské, hudební, matematické, přírodovědecké a výtvarné; slovo „vzdělání“ se zdá pozůstatkem užitého století devatenáctého. Jde o to, aby vzdělání zároveň formovalo charakter, ne aby jen školovalo rozum. Při tom vzdělání naprosto nelze podceňovat, jen si přejeme, aby bylo hluboké, opravdové, ne povrchní, jen pro vnější efekt. Jen takové spoluurčuje charakter.

Pravé vzdělání vychovává, neboť ukazuje dívku tělesně i duševně. Usměrnjuje její zájmy, učí ji lásce k práci, k pořádku, k dobrému, lásce k pravdě, vede ji k ideálům: neboť kdyby nebyla dostatečně vzdělána, nemohla by ani pochopit, co znamenají ideály. Čím hlouběji je dívka vzdělána, tím víc je schopna chápat i snahy druhých o lepší příští světa. Je tedy výchova prostřednictvím vzdělání důležitá, nedocenitelná, naprosto nutná. Ale tato výchova je nepřímá sama o sobě

a má proto závady každého nepřímého působení. Především se stává, že dívka méně všímavá, jinak naladěná než vychovatel a méně vyspělé unikne vychovatelské působení jednotlivých předmětů. To znamená, že dívka se učí, aniž ví, k čemu; proto se jí zdá balastem leccos, co se zkušeným vychovatelům jeví jako znamenitý výchovný prostředek. Tu značně vadí praktičnost ženské duše: žena nemívá ráda forem pro formy samé, ač jinak si libuje v estetickém účinku svého zevnějšku: ale to je již praktické užítí estetiky, které je každé ženě vrozeno bez jakéhokoli theoretisování.

Nemá-li dívka dost autokritiky, dost vyvinutého, citlivého svědomí a dobré vůle, ochoty a pevnosti odstranit své povahové vady, nedostane se sama k sebevýchově. Nepomůže pak ani dobrý příklad, povzbuzení, vzbuzování studu poukazováním na dobré jednání druhých, ani kterékoli vzbuzování citlivosti ženy, které jindy jsou dobrými prostředky k uvádění do sebevýchovy.

Jako k sebevýchově, je třeba vést dívku k *sebeúctě*, která podle výroku básníka Miliona je pramenem, z něhož čerpá sílu každý chvályhodný a cenný čin. Kant povýšil člověka za vlastního zákonodárce v mravním ohledu. Ocenil tak lidi dobré, ale třeba opomíjené, kdežto jeho doba hodnotila lidi jen slavné a urozené. Obrátil pozornost světa k duším, které mají vnitřní důstojnost bez vnějšího úspěchu a lesku. Neobdivoval se těm, kdo považují druhé lidi jen za prostředek k získání ještě větší slávy, nýbrž drobným lidem, ale mravním.

Co jest sebeúcta? Projevuje se jako vnitřní důstojnost člověka, jistota, pevnost ve všem jednání, nekolicavost, klid ve vzrušených okamžicích. Je spojena s vnitřní ukázněností a zvyšuje spoléhání na sebe samého.

Tyto povahové vlastnosti jsou příliš vzácné a cenné, než aby dívky byly dány samou přirozeností. Musí se k nim dostávat obtížnou cestou, zvláště přemáháním samé sebe a hlavně vyrovnáním se mezi dvěma úska-

lími, jichž je málokdo ušetřen: domýšlivostí a citem méněcennosti. Již v tváříčce dítěte, zdánlivě nepopsané duševním životem, je často záhy napsána domýšlivost nebo plachá nejistota. Dospělí vzbuzují domýšlivost divčínou nemírným a nemístným chválením všech jejích výkonů nedbajíce, aby ji zároveň učili autokritice. Pýcha však ji bude provázet jako sebepřeceňování a podvědomě ovlivňovat její jednání. Domýšlivost dospívajících naráží všude a zůstává kazem charakteru i u dospělých. U dospívající mládeže nastává často přelom při nárazu na skutečnost nebo na kruhy více vzdělané, které snadno domýšlivcům dokáží nedostatečnost jejich přípravy pro povolání ať theoretickou, ať praktickou. Tím trpívají víc ženy než muži; u ženy se zesiluje cit méněcennosti její nevírou v hodnotu práce, kterou koná. Zdává se jí mechanická a příliš drobná. Chtěla by konat práci větší, uplatnit se ve větších podnicích, vidí však, že je životem nucena rozměňovat minci příliš drobnou, kterou platí světu ve formě své práce. Ocítá se tím v bludném kruhu: ten, kdo se stydí za svou práci, sotva může dosáhnout sebeúcty; pak však také nemůže mít svou práci rád, nemůže být šťasten i proto, že bez úcty ke své práci je téměř nemožno být spokojen.

Kdežto u domýšlivých je sebeúcta nahrazena sebeuctíváním, je u těchto sebe podceňujících lidí sebeúcta ponížena, v příznivém případě se skrývá za ohleduplné, taktní nebo plaché jednání.

Sebeúcta se vyvíjí okamžikem, kdy se rozhodujeme, že budeme jednat vždy čestně, bez oklik a bez nedůstojného smlouvání se svým svědomím. Začíná tehdy, až začneme sami sebe vychovávat. Rostou tedy sebevýchova a sebeúcta z jediného kořene, jsou jednotnými prameny výchovy. Sebeúcta je nejcennější pomůckou k sebevýchově. Neboť jak jinak odůvodnit nutnost, že je třeba dobře smýšlet i dobře jednat, než poukazem na sebeúctu, která zavazuje k obému? Sebeúctou se zavazujeme samým sobě, že budeme dodržovat sliby,

závazky, lhůty, že budeme dochvilní a přesní v práci. Je projevem sebeúcty, jestliže se stydíme, že jsme nedodrželi slib, nebo jestliže okamžitá slabost, nesnáze nebo pomýšlení na zisk nebo ztrátu nás odvracejí od dobrých úmyslů. Sebeúcta nepřipouští, abychom odevzdávali práci horší, než jsou naše pracovní schopnosti a možnosti, abychom se zabývali mělkými zábavami, žili dvojím životem, jedním pro veřejnost a druhým pro soukromí, abychom se vysmívali nešťastným a záviděli šťastnějším. Člověk, který dovede ctít sebe, dovede ctít i druhé, posuzovat důstojně podle sebe. Sebeúcta vybízí k pili, abychom byli svým jednáním příkladem pro okolí, abychom se snažili vskutku být dobrými, účinnými, nesobeckými lidmi. Zavazuje nás, abychom důstojně přemáhali zdravotní potíže i nesnáze, i obtíže stáří.

Sebeúcta má na zřeteli nejen duši, nýbrž i tělo. Tělo člověka, který má k sobě úctu, je předmětem jeho rozumné péče, aby nevzbuzovalo ošklivost v druhých pro neupravenost nebo nemravnost. Varuje zároveň ženu, aby se neopičila po druhých, kteří mají jiné tělo a jinou duši a proto snesou jiné vnější chování. Dívka má být vychována k tomu, aby si dovedla být vědoma prostředí, v němž žije, povolání, které zastává, a svých finančních možnostech. Nemá se do všech podrobností přizpůsobovat za každou cenu prostředí, aby pochybeným napodobením kazila přirozenou krásu a půvab své duše a těla. Nelze se sice vyhnout vlivu prostředí, aby děvče nevzbuzovalo podiv svou nadměrnou odlišností od druhých v špatném slova smyslu. Celkem má sebeúcta vést dívku k tomu, aby kráčela za módním diktátem se značnou dávkou vkusu, uměřenosti, zachovala míru ve svém oděvu i zvycích. K tomu je potřebí, aby se znala po stránce tělesné i duševní. Neboť tělo tvoří s duší jednotu a vzájemně se ovlivňují, spoluurčují. Pohyby celého těla, gestikulace, písmo, hlas, mimika tváře a chůze každého charakterisují. Má-li žena úctu k sobě, musí to vyzářovat ze všech jejích tělesných

i duševních projevů, nesmi ji ponižovat ani cizorodým, ani ji neodpovídajícím navěšováním nevhodných cárů a barev, ani přijímáním podivných zvyků.

Cesta k vnitřní důstojnosti je dlouhá a těžká, nebývá provázena brzy vnějšími úspěchy. Ale vědomí, že děvče dosáhlo všeho jen vlastním přičiněním, ne opíráním se o zásluhy rodičů nebo přímluvců, jí dodává vnitřní jistoty, která je neocenitelná. Před ní se sklánějí všichni, kdo dovedou vycitit vnitřní hodnotu člověka. Nepotřebuje vymáhání úcty druhých, je jí samovolně vzdávána: není jako ten, kdo tísněn vědomím své méněcennosti vymáhá uznání druhých leckdy hrubým chováním a teprve takto nabývá jakési náhražky sebeúcty.

Cesta k sebeúctě vyžaduje, aby dívka znala i své schopnosti. Neví-li, co dovede, může se stát, že se octne na místě, kam nepatří: může se v ní pak vyvinout buď domýšlivost ignoranta nebo vědomí méněcennosti, které obě nedovolují vývin pravé sebeúcty. Děvče musí mít oprávněné sebevědomí, podepřené přesvědčením, že se opírá o samu sebe, nechce se skrývat za odpovědnost druhých. Dívka, která došla k vnitřnímu sebevědomí, šíří kolem sebe jas, klid, bezpečí, že lze s ní jednat přímo. Je klidná i v nesnázích, neboť je přesvědčena, že musí stále plnit své povinnosti; ví, jak má jednat, a to se jí také daří. Před očima ženy, která má sebeúctu, se chvěje ten, kdo chce vykonat něco nedobrého, kolísají lidé se stávají pevnějšími, zlí se jí vyhýbají. Proto její přítomnost napravuje okolí; sama je vyšším člověkem.

Nelze popřít, že sebeúcta, není-li podepřena auto-kritikou, může zplanět v sebeobdivování, sebezbožňování a autoritářství. Jakmile je si dívka vědoma příliš svých ctností, je nebezpečí, že se začne povyšovat nad okolí. Možná, že se pokusí uvádět na pravou cestu druhé lidi prostředky pro její mládí a nezkušenost nevhodnými, poučováním, karatelstvím a kazatelstvím. Stane se tím nesnesitelnou; mnozí ji budou považovat za pokrytce a budou se ptát, zda jen nepředstírá sebe-

úctu. K zabránění tomu je třeba mít čistý štít uvnitř, jehož obraz se bude navenek jevit v sebeúctě. Předstíraná sebeúcta je falešná, pyšná.

Sebeúcta musí vyzářovat ze všech činů, jevit se prostým, srdečným jednáním, téměř dětskou důvěřivostí k lidem, dovede nalézt lidskou notu, aby promlouvala k bezelstným duším. Vnitřní důstojnost člověka je zrcadlo, které ukáže zpitvořenou tvář toho, kdo k dobremu člověku přistoupil se zlým úmyslem. Je nepřekročitelnou překážkou při všech pokusech o zkázu dívky.

Dívka, která prošla školou sebekázně a dospěla k sebeúctě, dovede pochopit a ocenit upřímnou snahu druhého po vnitřním zdokonalení, chápe nesnáze, které se mu stavějí v cestu, a proto je laskavá, plna porozumění pro třeba neumělé pokusy o to.

Sebeúcta umožňuje dívce, aby odpírala zlému, aby se chránila před nesprávnostmi, úzkostmi, nepodléhala okolí, které ji strhuje do nízkosti. Odporuje pověrám, lidem malého vzdělání nebo nízké mravní úrovně. K tomu je potřebí i vzdělání a inteligence, které jí dávají schopnost rozlišovat správné od nesprávného a jít za správným. František Mareš řekl dobře: „Největším zlem pro mravní dokonalost, pevnost a sílu mravní jsou nejasné názory, polovzdělání, vědění nahrazené slovy.“

Velmi důležité jest vychovat dívku k *odpovědnosti*. Odpovědnost znamená postavit se celou svou osobností, bez postranních chytráckých nebo zbabělých úmyslů, za to, nejen co uděláme, nýbrž i za to, jak smýšlíme. Tedy odpovědnost se týká nejen skutků, nýbrž i našeho svědomí. Odpovědnost souvisí i se schopností poznat své povinnosti, i s logickým myšlením. Neboť klíčování v myšlení je zábranou, abychom mysleli odpovědně. Logické myšlení vede k důslednosti, usvědčuje nás samé z neupřímnosti, nedostatečné ochoty odpovídat, t. j. ručit zcela za všechno jednání i smýšlení. Stává se sice, že i dobré úmysly narazí na překážky v praxi a ta je znemožní: ale i tu odpovědný člověk přízná prohru, nekličkuje, necouvá, nevymlouvá se.

Dříve se vyžadovala odpovědnost na mužích, kteří zaujímali t. zv. odpovědná místa. Ženám se leccos promíjelo s poukazem na jejich snadnou citovou vzrušitelnost a jejich málo logicky cvičené myšlení. Doba postavila ženu do zápasu s mužem o existenci a odmítla jakékoli vyhýbání se odpovědnosti. Dívka bude jednat odpovědně, jestliže bude vše konat s rozvahou, v plném vědomí důsledků jednání, a bude si vděčně vědoma toho, co jí umožnila společnost: vzdělání a obživu.

To, jak má dívka projevovat odpovědnost, musí se jí vštípit přímou výchovou. Jinak se odpovědnost nevychovává. Žena, jednající odpovědně, působí silou své vážnosti na svět, a není možné, aby jí někdo odpiral právo upravovat svět. T. zv. ženská otázka se řeší sama sebou, jestliže žena zastává své místo s naprostou odpovědností.

Vedle těchto blavních ctností, k nimž je třeba vychovávat dívky, jsou ještě četné jiné, menšího významu, ale též důležité. Je třeba vychovávat je k *skromnosti*, *nesobectví* a správné míře mezi vytykány *materialismem* žen a naproti tomu její nepraktičností, *snilkovstvím*. Snilkovství je vadou, která vede dívku, aby bez vlastního přičinění obviňovala okolí, že jí neposkytuje to, co si přeje ve svých snech. Při tom je pasivní, často až parazitní, málo užitečnou, namnoze až škodlivou bytostí v lidském společenství. Nezná skutečného života a ani jej nechce poznat, tím méně s ním bojovat. Převýchova je těžká: jediným prostředkem je postavit děvče jinam, kde by dopadlo na tvrdou skutečnost.

Mnozí vychovatelé si stěžují na materialismus dívek. Zvláště v naší době zamořuje nežádoucně jejich mysl. Snad je to proto, že v posledních desetiletích byla zanedbávána přímá výchova a výchova srdce, a že proto dívka, nemajíc opory ve své výchově ani v příkladu starších, sobecky zachycuje život, jak se jí naskytá; a tu se ocitá v zajetí materialismu. Chce v životě zachytit pokud lze mnoho požitků, jako by v nich jediných byl smysl života. S tím souvisí touha po brzkém

zaopatření bez zvláštní námahy, přizemní záliby v mělkých zábavách, v povrchní četbě, která bývá se stanoviska uměleckého a mravního špatná. Je nutno odvracet mysl dívčinu od těchto sklonů a ukazovat jí vyšší, ideálnější vzněty, bez ohledu na hmotný prospěch. Sebevýchova a sebeúcta mají vést dívky snilkovské i materialistické k tomu, aby jejich duše dovedla správně hodnotit skutečnost a její možnosti, ale aby při tom ji dovedla povznést k hodnotám vyšším, které jsou zárukou vyššího duchovního života národa.

Taktéž skromnost je ctnost, která je dnešní mládeži podceňována. Předchůdkyně jim dobyly velikým úsilím místa, na něž často obětovaly všechn osobní prospěch, a tento dar, neuvědomujíce si jej nejen jako dar, nýbrž i jako závazek příštím generacím, přijaly dnešní dívky jako samozřejmý. Ba chtějí ještě víc. Při tom si většina myslí, ne že se vynasnaží o své místo na slunci, nýbrž že celý svět jim má být položen k nohám. Matky v nich namnoze podporují tuto neskrupulosť a neobjektivnost, protože jejich dcery jsou podle jejich mínění předurčeny k lehčímu životu. Klání se nekriticky jejich často povrchnímu vzdělání, jejich lehkosti, s níž berou život. Asi tak, jako kdyby byly oslepeny novými možnostmi svých dcer; nemohou, ve své duchovní slepotě, vidět konce této nesmyslné výchovy.

Národohospodářská výchova dcer

Z nejtýpějších a nejzáslužnějších ženiných funkcí v soudobém životě přes to, že jí dal možnost mnoha nových výbojů na poli organizačním, vědeckém, uměleckém a technickém i v rozličných povoláních veřejných, je její funkce jakožto *uchovatelky hodnot*. Tkví v samé podstatě ženina bytí: žena může víc ztratit než muž, jestliže se drobí hodnoty kolem ní. Vytvořila je svou spoluprací, udržuje tímto prapudem rodinu a do-

mácnost pohromadě a umožňuje svou opatrností zachovat to, co muž neb ona sama získali prací, co zdělili po rodičích a co chce zachovat svým dětem jako základ jejich života. Toto uchovatelství se netýká jen hodnot hmotných, byť ceny umělecké, historické neb vzpomínkově-citové, nýbrž i hodnot duchovních: žena je uchovatelkou tradic, jimi žije a jimi se povznáší. Tím zároveň uchovává kořen národního bytí, je ochránitelkou národní duše, je geniem rodu a tím i geniem národa. Žena zachovává staré zvyky, tradice, písně a kroje. Dovede zachovávat víru, v níž byla vychována, jak ukazuje i naše historie.

Ženě se mnohdy vytýká, že je konservativní a že uchovává i to, co nemá ceny. Ale konservativní jsou i velké národy. Uznávají důležitost některých starých zřízení, která udržují spojitost dneška s minulostí a dovedou je vykládat tak, aby i dnes podržela svou životaschopnost. Naopak málo kulturní národy odhazují tradice a vůbec vše, co není přísně novodobé. Podobají se v tom jedincům, kteří odstraňují vše, co není „moderní“. Je to vždy příznakem kulturního barbarství, a proto máme být vděční ženám, jestliže tvoří aspoň ony část národa, která uchovává předměty i duchovní zřetelky. Je ryze ženské, jestliže žena má věci ráda, udržuje je v pořádku a hluboce se jim, jako japonská žena se klání zlomené jehle, pokloní, když jí přestaly sloužit. Ovšem citovost ženy musí včas připustit odloučení od věcí, když její rozum ukazuje, že věci pro ni již méně potřebné by udělaly jinému ještě velikou službu.

Kdežto uchovatelství věcí je ženě dáno tak, že se mu nemusí učit, na ně stále myslit, nepotřebuje větších kombinačních schopností, je k její výchově k národohospodářskému myšlení a jednání potřebí vyšších rozumových schopností a výcviku vůle. Při tom se musí účastnit vědomě její kombinační schopnosti a inhibice, která tvoří hráz rozličným sklonům k nepamatování na zítřek. Je potřebí rozvahy, účetnických schopností, ohledu na rozličné složky rodinného a národního ži-

vota: na spokojenost jejich členů, na jejich zdraví, aby byla nalezena rovnováha mezi příjmem a vydáním a nikdo při tom netrpěl. Hospodaření má své meze; není ani plýtváním ani lakomým shromažďováním za každou cenu.

Žena-uchovatelka byla vždycky, ve všech dobách; ženu-národohospodářku, byť i v malém, přinesla naše doba, která racionalisuje hospodářství i domácí, učí ženu kalkulovat, myslit rozumně na zítřek, využívat hospodárně všech přírodních darů a nepřekročovat rozpočet v domácnosti. Kolik je však k tomu potřebí rozvahy, sebezáporu, kolik vůle! Národohospodářství nechce jen spořivost, ne jen uchovatelství, je aktivnost sama.

Výchova a sebevýchova ženy v národní hospodářku se děje pomalu. Je připravována národohospodářskou politikou, která se ponenáhlu stává politikou vedoucí. Dříve byly v popředí otázky náboženské, mocenské, imperialistické a národnostní. Národní hospodářství začalo být vedoucí myšlenkou v druhé polovině minulého století, kdy industrialisace zachvátila všechny vedoucí státy a změnila nanovoze od základů jejich způsob života. Národohospodářské zásady zasahují i do svědomí a usměrňují jednání i jedinců. Opírají se o často trapnou skutečnost, že na leccos nemáme peněz, a nepřipouštějí ani v myšlenkách vychloubačství, snobismus a život nad rozpočet, jako tomu bývalo v letech před první světovou válkou. Učí střízlivosti v odhadu, reálnému pojímání života, přizpůsobení se možností, a tím má vliv na tvoření charakteru.

Kdybychom zkoušeli ženu ze základů národního hospodářství, byly by vhodné tyto otázky: „Jak veliký je měsíční příjem vaší rodiny, jak veliká je položka na byt, otop, oděv a stravu? Dodržujete preliminovaný rozpočet? Děláte si denně záznamy o stavu pokladny? Děláte závěrku na konci měsíce, na konci roku, a dovedete z toho odvodit důsledky pro další hospodaření?“

Teprve žena, která dovede uspokojivě odpovědět na

podobné otázky, ukazuje, že má zatím smysl pro domácí hospodaření. Má totiž smysl pro rovnováhu mezi příjmem a vydáním, který je základem hospodaření vůbec. Jen žena, která je dobrou hospodyní, má nárok na titul „hospodyně“ v krásném slova smyslu. (V podcenivém smyslu se mluví o ženě, že je „jen hospodyní“, že je to žena bez vyšších duchovnějším zájmů.) Je pěkný zvyk jmenovat na statech paní „hospodyní“ a pána „hospodářem“, zvláště když víme, že si těchto oslovení zaslouhují svou prací. Není to pak jen titul, nýbrž je v tom oprávněné uznání hospodyňských schopností obou. K tomu, aby muž a žena byli v tomto smyslu hospodáři, je třeba inteligence, přehledu o celém statku, vědomí povinnosti, pracovitosti, podnikavosti, trpělivosti, pořádnosti, schopnosti organizační, obchodního ducha, vytrvalosti a houževnatosti. Především je třeba dobrého rozumu, který by dovoľoval hospodyni vidět do domácnosti nebo celého podniku v plné šíři, v celém dosahu. Nemá být zanedbávána kterákoli složka její činnosti, musí rozvážně konat všechny podle jejich nutnosti, musí umět myslit do budoucna a mít při vši obezřetnosti také ohled na druhé. Je potřeba rozvažovat, dělat plány, pracovat na nich soustavně, po léta, — umět vidět, jak jedno souvisí s druhým, jak jedno podmiňuje druhé: ne tedy zabrat se do jednoho, nýbrž dovést vidět i vyhovět celku. Schopnost věnovat pozornost i práci každé části hospodářství podle jejího významu je vysokou funkcí hospodářskou. Proto se pravá hospodyně nesmí zabývat maličkostmi, aby jí pro ně neunikly veliké hodnoty. Pak teprve jde vše hladce, bez nervosity a bez škod. I to je národohospodářská hodnota.

Výchova k hospodaření na vlastním majetku je výchovou ve prospěch jedince samého nebo jeho nejbližších lidí. Hospodárná žena má „zlaté ruce“, je pozhledným pro celou rodinu. Vše se jí daří, neboť nic nevyplyne z jejích rukou, aniž se to přeměnilo v lepší, vhodnější celek. Hospodaření není jen uchováním majetku,

nýbrž i tvoření nových hodnot. A protože nové hodnoty jsou vhodnější než hodnoty původní, roste tím přirozeně i majetek; tvořivá hospodyně vydobude z mála to, co nehospodyně svede jen s velikým nákladem. Zbytek užije tvořivá žena k tomu, aby si opatřila věci, které jí ulehčí práci a zlepši stav domácnosti. A tu nechť zapomene, že do těchto předmětů patří i kniha, která jí povznese ze všednosti a dá jí poučení, jak má vychovávat děti, jak má rozumět veřejným otázkám, a která povznese její duši! Žena má pamatovat ve shonu denních povinností na hospodaření se svým duchovním majetkem, se svým nadáním k vyšším duchovním činnostem. Nechť pamatuje, že ne samým chlebem živ jest člověk, nýbrž že také duše žádá nasycení, a že k hospodaření je nutno přidat jako důležitou funkci hospodaření se svěřeným nadáním, duševním zdravím, klidem duše, na niž spočívá blaho mnoha lidí!

Dnešní stav považujeme jen za přípravný. Lze doufat, že národohospodářská výchova dívek teprve přinese žádoucí výsledky, kterými se značně změní smýšlení o ideálech. Dosavadní výchova až příliš theoreticky poukazovala k ideálům nejvyšším, t. j. k dobru, krásě a pravdě, ale nedbala života skutečného, jeho potřeb a nutných ohledů, které musíme mít k sobě i k jiným. Neboť je nutno nejen dbát, aby věc byla krásná, aby byla dobrá, aby naše jednání bylo dobré a aby to, co stavíme před oči veřejnosti, odpovídalo pravdivě našemu jednání a smýšlení, — nýbrž je také třeba, aby naše činy byly hospodářsky únosné. Co je platno, jestliže hospodyně tvoří krásné prostředí kolem sebe, ale přitom hyne její celý majetek? Co je platna dobrosrdečnost, která dává půl pláště chudáku, ale neuváží, že ani jemu, ani sobě nepomůže, naopak že udělala jen škodu? Toto vše souvisí se základním požadavkem na dobrou hospodyni, že totiž musí mít na zřeteli důležitost všech složek svého jednání, a to s ohledem i na budoucnost. Ne po nás potopa, ale po nás ráj, — to musí být jejím zájmem. Dobrá hospodyně jako by se

řídila poučením z pohádky, v které dobrá víla dala chudým lidem koláč s příkazem, že jej nikdy nesmějí dojst do večera. Vždy druhý den ráno koláč dorostl; ale když jej jednou z večera přec jen dojedli, už se nikdy neobjevil. Výchova k hospodářství učí výhledům do dálky, odvrací od života nebeského ptactva, které neseje, ale sklízí a odnaučuje jepičímu nezájmu o zítřek. Hospodářská výchova je kusem moderní výchovy, zasahuje všechny složky dnešní ženské činnosti. Všestranná výchova dbá dnes souhry všech složek našeho smýšlení a konání. Je základem výchovy k světoobčanství, jde od osobních zájmů k hospodářství národnímu. Výchova k národnímu hospodářství je vrcholem výchovy k hospodářství osobnímu. Její ideje pronikají dnes do myslí všech vzdělaných národů a jsou v popředí zájmů vedoucích státníků. Vyžadují značných odborných znalostí světové tržby, světového trhu, světového obchodu, světové těžby plodin nerostných, rostlinných i živočišných. Státníci-národohospodáři jsou postaveni před veliké, odpovědné úkoly, jak řídit světové hospodářství, aby přebytky na jedné straně byly převáděny na stranu, kde je jich nedostatek. Je potřeba i přeskupování sil schopných, zvláště vedoucích lidí, i sil, provádějících příslušná rozhodnutí. Jsou to daleké výhledy, kterých bude musit být schopen vedoucí národohospodářský duch dneška; bude musit být schopen navrhnout proveditelné plány i mít dost energie, aby je dovedl uskutečnit s pomocí lidí, které si bude musit umět vybrat.

Do tohoto světového hospodářství se zapojí ženy se svými schopnostmi, získanými v kruhu své drobné působnosti. Ženy budou radit, čeho je nejvíce zapotřebí, v jaké jakosti, poradí, kde je třeba a možno šetřit, zamezí plýtvání. Jen s jejich přispěním bude možno provést plány vůdčích osobností od základů. Neboť nestačí sebelepší lodivod, aby doprovodil loď do přístavu neporušenou, jestliže posádka lodi až do posledního plavčíka nebude vykonávat své povinnosti. Rukama žen prochází největší část rodinného důchodu, — jejich oči,

jejich ruce dovedou nejlépe zblízka odhadnout pravou cenu věci. Bohudík, české ženy nebudou potřebovat mnoho národohospodářské výchovy, neboť jsou inteligentní a hospodárnost je typickou českou vlastností. Češky znají zásady šetření, dovedou je provádět a skutečně je provádějí vždycky, ne až tehdy, když se ocitly na dně svých příjmů. Ale přes to je třeba připomínat matkám, aby vychovávaly své děti k šetrnosti k penězům, věcem a zdraví tělesnému a duševnímu a učily je práci. Především musí vzbudit v nich lásku k práci a víru, že hodnoty práce jsou jediné trvalé a cenné. Neboť nelze nevidět, že po generacích, které se ohnuly pro každé pírkó, přišly doby snadnějších výdělků, kdy se taková malichernost nevyplácela. Ale lehké doby snadno oblužují mysl, že budou trvat věčně.

Je nutno dívky nejen poučovat, nýbrž přímo donucovat, aby jednaly hospodárně. Je nutno je záhy začít učit, aby se dovedly omezit, uskromnit a ukázat jim cíl, který je umožněn tímto omezením a při tom je vyšší, méně hmotářský. Tyto inhibice jsou výchovné i v jiném ohledu, nemají jen význam pro učení šetrnosti; učí zároveň kázně, která je základem dobrého vychování. Kázeň není jen věcí jednotlivce, nýbrž otázkou možného spolužití a hlavně možné spolupráce. Kázeň učí podřizovat osobní chuti a nechuti požadavkům vyšším, k jejichž provádění je potřeba vyšší duchovní úrovně.

Otázka národohospodářské výchovy souvisí i s otázkou výchovy mravní. Dnešní myslící technické upozorňují na nutnost naučit morálním ohledům na druhé v ohledu hospodářském. Člověk musí dbát, aby jeho nedbalost, špatné hospodaření a nekázeň neuvedly do škody i druhé lidi, ať jde o domácnost, ať o průmyslový závod.